

realization of their moral upbringing, that were undertaken in Pavlysh secondary school.

It is presented similarity of ethical and educational views of Ukrainian teacher by outstanding scholars (philosophers, psychologists, sociologists) – J. Bodriyar, E. L. Torndike, V. Frankle, E. Fromm, K. Yaspers. It is justified the outstanding importance of creative and humanistic V. Sukhomlynskiy's heritage, which has pedagogical and universal human significance and value as a national treasure of ideas about upbringing of future generations.

Keywords: ethical and pedagogical V. Sukhomlynskiy's conception, needs, spiritual needs of individuality, conscience, altruism.

УДК 37.011.3+37.011.31

Завгородня Т. К., Стражнікова І. В.*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОТРЕБ ДИТИНИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розглянуто чинники формування духовності особистості в соціумі, якості особистості, що визначають спосіб і спрямованість її життя, дій та поведінки, характер ставлення до дійсності тощо. Показано звернення В. Сухомлинського у працях, присвячених формуванню переважно зростаючій особистості, до формування потреб дитини. Схарактеризовано поняття «прагнення» і «бажання» за В. Сухомлинським. Обґрунтовано погляди Василя Сухомлинського на виховання в дитини культури бажань через виховання в неї культури потреб, на розвиток інтелектуальних потреб учнів, виховну силу книжки, активні вольові зусилля, залучення дитини у діяльність, спрямовану на становлення і задоволення саме її духовних потреб.

Ключові слова: В. Сухомлинський, потреби, бажання, формування та розвиток духовності, ідеали, світогляд, ставлення до дійсності.

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, суперечностей, які існують в ньому, зниження загального рівня духовної культури суспільства, зростання вимушених міграційних процесів серед населення окремих регіонів, що не може негативно не вплинути на соціалізацію дітей та молоді, браку уваги до освітньої роботи з цього напрямку в усіх ланках освіти актуалізується проблема виховання духовності кожної людини і дітей зокрема.

За твердженням Е. Помиткіна, розвиток духовності – це процес позитивних, якісних і кількісних змін, досягнення цілісності та гармонії, уміння зберегти досягнуті знання та передати іншим. Виявлення духовного потенціалу особистості науковець вбачає через її духовні потреби та цінності (інтелектуальні, моральні, естетичні), емоційну культуру, моральні та естетичні ідеали, світогляд, здатність до творчості тощо. Тому не дивно, що багато дослідників в основі духовного розвитку людини вбачають розвиток її потреб від нижчих до вищих, під час якого відбувається трансформація свідомості та самосвідомості [3; 4].

Стає зрозумілим, чому в основу обґрунтування теоретичних засад формування духовних потреб особистості В. Сухомлинський поклав теорію А. Маслоу, згідно з якою шлях до розкриття потенційних можливостей індивіда – до його самореалізації – відкривається лише після задоволення його біологічних потреб, вищі потреби можуть виявитися тільки після того, як задоволені більш примітивні [2]. Однак сьогодні, у сучасних соціально-економічних умовах, політичній ситуації в Україні проблема розвитку особистості, реалізації потреби в самоактуалізації людей часто відступає на другий план, найактуальнішою метою в багатьох категорій населення стає задоволення потреб більш низького порядку.

І це зрозуміло, тому що важливим чинником формування духовності особистості є соціум, у якому живе людина. Як підкреслювали засновники гуманістичного підходу

* Завгородня Т. К., Стражнікова І. В.*

в психології А. Маслоу і К. Роджерс, саме середовище може сприяти руху особистості в напрямку самоактуалізації або гальмувати його. К. Роджерс стверджував, що необхідно створювати умови, сприятливі для збереження духовності, духовного зростання людини та її самоактуалізації. Лише суспільство, структура якого сприяє повному розвитку кожного, здатне забезпечити можливість повної самореалізації найбільшій кількості його членів [1]. У зв'язку зі сказаним чи не найголовнішим завданням педагогічної діяльності освітніх закладів є формування духовності підростаючого покоління.

Значну роль у процесі духовного розвитку особистості відіграє мотиваційна сфера, яка в методологічному й теоретичному розуміннях належить до найгостріших і найскладніших психолого-педагогічних проблем, – а саме розвиток потреб, мотивів і зміна їх ієрархії. Потреби є фундаментальною якістю особистості, що визначає спосіб і спрямованість її життя, дій та поведінки, характер ставлення до дійсності тощо. Духовні потреби у структурно-функціональному сенсі є визначальними: вони не лише підпорядковують собі реалізацію біологічних потреб, але й є своєрідним індикатором рівня розвитку людини. Чим більшою мірою духовні потреби представлені в мотиваційній сфері людини, тим більш розвиненою вважається особистість.

Отже, гармонійний розвиток матеріальних і духовних потреб є необхідною умовою розвитку особистості, зокрема її духовного зростання. Тому стає зрозумілим звернення В. Сухомлинського у працях, присвячених формуванню переважно зростаючої особистості, а особливо в роботі «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» [14, с. 76], формуванню потреб дитини, і насамперед первинних, матеріальних. І це, незважаючи на те, що в науковій літературі часто зустрічається негативне ставлення до їх ролі в житті людей. Та й у житті часто прагнення особи до матеріального благополуччя іноді осуджується, вважається чимось негідним, ганебним. Проте, за твердженням знаного педагога, допоки люди живуть у суспільстві, де задоволення їх перших життєвих потреб залежить від заробітку, матеріальний стимул не може втратити для них значення, і тому опора лише на моральні стимули означає відрив від життя.

Усе це вимагає виховання в дітей суворого ставлення до матеріальних благ. Водночас особливо важливо, – зауважує педагог, – «щоб життя набуло яскраво вираженого морального смислу. У свідомості юного громадянина ми розвиваємо думку й відчуття того, що ось це я маю право бажати, а цього бажати не маю права, це для мене негоже, недопустимо, ганебно». Адже виховання культури бажань – один із найяскравіших відтінків тієї складної речі, яку ми називаємо моральним смислом шкільного життя. Тому педагог у своїй практичній діяльності значну увагу приділив вихованню в учнів культури бажань. За його твердженням, тому, у кого в дитинстві не виховали цього, у старшому віці буде важко наздогнати однолітків. «Людина, яка не навчилася в дитинстві керувати своїми бажаннями, не переживала їх моральної виправданості й обґрунтованості, стає соціально ненадійною, вона входить у конфлікт із суспільними вимогами [8, с. 442-443]. А потім приходить ще страшніша біда – небажання працювати продуктивно. Це ланка одного й того самого ланцюга» [там само, с. 443]. Ця проблема постійно турбувала педагога.

У «Листі молодому батькові» він ставить риторичне запитання: «Де ж сила, здатна внести в життя сім'ї культуру бажання? Як не допустити, щоб дитина жила за принципом «що хочу, те й роблю»? [8, с. 442]. Постійно шукаючи шляхи розв'язання цієї проблеми, педагог дійшов висновку, що тільки людина, яка вміє по-людському бажати, розуміє і відчуває, що таке важко, що дозволено і що недозволено. «Культура бажань – зворотний бік повинності. Виховуючи високоморальні, благородні бажання й утримуючи від бажань недопустимих і недозволених, ми тим самим запобігаємо великому лиху – розкладанню й розбещенню внаслідок невтримного задоволення примх» [14, с. 77], а також виховуємо свідоме ставлення дитини до своїх бажань,

а керування бажаннями передбачає можливість формування в неї переконань [13, с. 158], так необхідних у формуванні активної життєвої позиції дитини.

Водночас В. Сухомлинський розкрив поняття «прагнення» і «бажання». За його твердженням, прагнення – зовсім не те, що бажання. У роботі «Як виховати справжню людину» він зазначає: «Бажання породжуються і в лінійній душі; чим більше бажань дитини задовольняють старші без напруження її духовних сил, тим менше рольового благородства в її житті» [18, с. 304]. Що стосується прагнень, то вони пов'язані з тим, що «людина примушує себе, дає собі обіцянку, ставить перед собою вимогу. Усвідомлюючи прагнення як власну волю, людина досягає дуже важливу істину: справжнє людське слово завжди важке – у тому розумінні, що воно неможливе без праці душі» [там само].

Для того щоб прагнення переросли в бажання, на думку науковця, кожен «має зробити свій *подвиг духу* – неможливе зробити можливим, нездійснене – здійсненим». А для цього, як він стверджував, необхідна **«активна ненависть до негідного...»** [там само, с. 317].

Виховання культури бажань, на основі яких формуються моральні потреби, педагог нерозривно пов'язував з моральною свободою. Але «справжня людська свобода і краса виявляються, на його думку, у тому, що людина сама вирішує, побажати чогось, чи не побажати, заявити про свої бажання іншій людині чи суворо й мудро придушити їх у собі... Як вогню, бійтеся розпущеності, стихійності, невихованості своїх власних бажань». Тільки «...благородство і краса бажань, що творяться, формуються на очах у дітей, - найбільша духовна сила, яка виховує дітей» [18, с. 380]. Отже, Василь Сухомлинський вважав, що виховання в дитини культури бажань є передумовою виховання в неї культури потреб, яка є важливою умовою різнобічного розвитку особистості. Підтвердженням цього є твердження О. Сухомлинської, яка серед загальногуманістичних педагогічних ідей знаного педагога значне місце відводить формуванню в дітей та підлітків «культури бажань» [5, с. 893]. Не заперечуючи важливості матеріальних потреб, В. Сухомлинський віддавав пріоритет потребам якісно іншого, вищого порядку – потребам духовним. Узагалі в узгодженості потреб він бачив шлях до розв'язання багатьох проблем, зокрема й тих, що так гостро постають у сучасному соціумі. А досягти цього можливо лише шляхом залучення дитини у діяльність, спрямовану на становлення і задоволення саме її духовних потреб.

Серед них окремим питанням педагог розглядав розвиток інтелектуальних потреб учнів як важливу умову поглиблення їх науково-матеріалістичних переконань шляхом позакласного читання додаткової наукової літератури. Це читання, – стверджував педагог, – розширює світогляд дитини, полегшує їй подальше навчання, тому що в неї з'являються нові інтелектуальні потреби. І «чим більше цих потреб – дізнатися, пояснити, дослідити, заглибитися в те чи інше питання в процесі читання або експериментальним шляхом, тим багатше духовне життя учня...» [13, с. 23-24].

Узагалі слід зауважити, що педагог розглядав проблеми виховання культури бажань, культури потреб комплексно. Щоб розвинути в учнів бажання читати, а отже виховувати таку ж духовну потребу, «як слухання хорошої музики», педагог пропонував відводити кілька уроків з кожного предмета зустрічі з книжкою, проведення уроків «повторного читання книжки», «художнього читання улюбленого твору», змагання читців, роботу в бібліотеці [15, с. 484-485].

Проте, ураховуючи негативні моменти впливу на формування сучасного середовища, нелегкість цього питання виховання, В. Сухомлинський звертає увагу на те, що виховна сила книжки залежить від багатства інтелектуального життя вчителів. «Якщо учитель на уроках не обмежується підручником, якщо він поступово, крок за кроком, підводить учня до переднього краю науки, в юному серці пробуджується інтерес до книжки....» [там само, с. 483].

Не менше уваги приділяє вчений вихованню культури бажань в коханні, «морально виправданого злиття хочу і повинен» у стосунках дівчат і хлопців, з яких

починається виховання благородства в коханні. А «благородство, краса бажань – це велика духовна сила, яка виховує дітей. Там, де немає цієї найкрасивішої духовної сили, людина стає твариною – ось що небезпечно» [14, с. 185].

Одне з важливих правил морального виховання, за твердженням В. Сухомлинського, полягає в тому, щоб «розбудити в юному серці *бажання стати кращим*». Для реалізації цієї тези на практиці педагог наголошував на необхідності дотримуватися принципів виховання, а саме: опори на позитивне в дитині («Яким би замкнутим, озлобленим не був вихованець, зумійте звернутися до того людського, що є в його серці» [15, с. 553]); педагогічного оптимізму («Щоб розбудити в людині бажання стати кращою, треба самому всією душею бажати бачити її кращою», «Тільки віра в людину пробуджує людську гідність» [там само, с. 554, 555]) та ін.

Одна з найтонших ділянок керівництва навчально-виховною роботою, за В. Сухомлинським, – це проблема бажання вчитися [15, с. 461], для успішного розв'язання якої він пропонує духовне життя шкільного колективу й особистості. Якщо навчання «не включає в себе творчої праці, – школа стає дуже непривабливим, похмурим місцем, а навчання – важкою, набридливою справою. Тільки тоді, коли у школі вирує багатогранне духовне життя, опанування знань є справою «бажаною, привабливою, воно не припиняється і після закінчення школи, продовжується в роки праці» [14, с. 77-78]. У проведенні засідань психологічної комісії, занять із батьками в Павлівській школі та взагалі в педагогічній практиці В. Сухомлинського надавалось винятково великого значення вихованню у школярів високої культури бажань, постійному пошуку шляхів їх реалізації в практичному житті колективу. Так, за твердженням педагога необхідно з малих років спонукати дітей до добрих справ, утверджувати внутрішні духовні сили, що обмежують бажання і вередування. Усе це позитивно впливає на формування громадянської порядності. «Хто в дитинстві бачить лише себе і не бачить людей, керується лише своїми бажаннями і не хоче визнавати інтересів колективу, той виростає себелюбцем, егоїстом. Вміти керувати своїми бажаннями – елементарне правило, перший рядок першої сторінки букваря моральної поведінки» [13, с. 147].

Разом із тим важливо, на думку В. Сухомлинського, «навчити дитину берегти свої бажання» [9, с. 522], бо це має особливе значення як «...передумова правильного її включення в життя колективу. Тільки дитина, яка вміє берегти свої бажання, здатна повною мірою переживати радість спілкування з товаришами, здатна відкривати в людях – у своїх вчителів, товаришах – усе нові й нові багатства й цінності» [там само]. Тобто культура людських бажань є провідною ниткою виховання людяності [11, с. 289].

Відтак одним із найважливіших факторів формування поведінки людини, її ставлення до інших людей, її співчутливості чи байдужості, доброзичливості чи озлоблення він вважав *школу бажань*. Тому з турботи про культуру бажань по суті починається педагогічна освіта батьків. За твердженням педагога, «нормальне виховання майбутніх матерів і батьків було б неможливим, якби дітей не оточувала атмосфера благородних бажань старших – батьків, братів, сестер» [14, с. 185].

Відстоюючи думку, що «Людина – це воля людська, воля до перемоги над труднощами, подолання перешкод у складних, часом драматичних ситуаціях», В. Сухомлинський у педагогічній практиці завжди приділяв увагу навчанню вихованців уміння «виховувати в собі волюву спрямованість, стійкість і витримку, та вміння не піддаватися відчаю і зневірі, бути господарем своїх спокус, пристрастей, бажань, настроїв потягів... Воля людська найяскравіше виявляється в тому, що людина вміє пробудити в собі гнів на себе, злість на самого себе, якщо *не хочеться* робити те, що треба... Той, хто не зумів вступити в єдиноборство з «не хочеться», стає рабом лінощів» [14, с. 153]. Узагалі, як підкреслює педагог, «робота духу, волі, керування своїми бажаннями – дуже тонкий і складний процес» [там само].

Тому вчителі завжди спонукали учнів до активних волевових зусиль, які він називав нервом, «який керує і навчанням, і розумовим розвитком, і моральною стійкістю,

і естетичним удосконаленням, і творчими поривами людини». Якщо його нема [14, с. 153], то зрозуміло, що немає й не може бути виховання «як цілеспрямованого впливу однієї людини на іншу». І тут уже «якщо немає цієї роботи духу, праці душі» [там само, с. 154], залишаються безсилями найхитромудріші, найвитонченіші засоби вимогливості й контролю.

Виховна сила колективу залежить від того, які інтереси й потреби формуються у вихованців, як гармонують інтереси й потреби з бажаннями і нахилами. Особистість по-справжньому щаслива, якщо задоволення її інтересів і потреб дає користь суспільству. Гармонія ця досягається тільки тоді, коли бажання виникають і утверджуються на ґрунті високоморальних потреб» [14, с. 163]. Отже, одним із правил виховання духовних потреб дитини в колективі є «гармонія інтересів, потреб і бажань».

Крім того педагог постійно наголошував, що вихованців необхідно навчати уміння думати про себе. Таку позицію він займав, зазначаючи, що важливе місце в духовному житті дитини має займати праця. Саме від цього залежить «вдумливий, проникливий і вимогливий погляд у самого себе, уміння примусити себе, здатність переживати докори сумління й сором...» [9, с. 602]. Разом із тим, – зазначає він, – уміння думати про себе виробляється тільки тоді, коли «...почуття людської гідності здобуто в колективній праці для людей, в праці, під час якої в колективі складається думка про те, яка я людина» [там само, с. 603].

В. Сухомлинський навіть запропонував правила, які намагався зробити законами, за якими буде своє життя особистість, розпоряджається своєю долею. Серед цих правил ми виділяємо ті, які є необхідними для виховання культури потреб зростаючої особистості, а саме: «нехай не хочеться поступитися перед собою – ти відчуєш себе господарем своєї волі. Ти поступово набудеш дорогоцінного уміння – уміння бажати й повелівати бажаннями...; поруч з тобою можуть жити і працювати люди сильної волі, але жодна, навіть найсильніша воля не може примусити тебе, якщо ти сам не безвільний» [18, с. 316]. Тобто те, що добре людям, має стати особистою моральною схильністю дитини, її потребою, прагненням, бажанням. Тільки за цієї умови, – зазначав В. Сухомлинський – «дитина стане справді вільною, а отже, і щасливою людиною» [там само, с. 266].

Звертаючись до колег, педагогів, батьків, учений писав: «Мудре і мужнє керування бажаннями – це та чудодійна диригентська паличка, за помахом якої твориться гармонія людської краси. Візьміть у руку цю паличку. Навчіться користуватися нею – і ви оволодієте дисципліною душі вашого вихованця, вашого сина. А дисципліна душі – це зворотний бік того, що ми називаємо непримиренністю до мерзотності. Бійтеся опинитися під владою бажання, здійснення якого може привести вас до мерзотності... умійте наказати собі відмовитися від виконання бажання, невинного на перший погляд і гидкого за своєю суттю. Якщо ви переступили через цей наказ один раз, переступили вдруге, втретє, – ви можете стати злочинцем» [18, с. 331].

Таким чином, виховання високих бажань дитини – бути потрібною іншій людині, любити і бути любимою – має бути важливим завданням школи, сім'ї, навколишнього середовища.

Література:

1. Годфруа Ж. Что такое психология : в 2-х т. / Ж. Годфруа. – Т. 1. – М. : Мир, 1992. – 496 с.
2. Квинн В. Прикладная психология / В. Квинн. – СПб., 2000. – 560 с.
3. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб., 1999.
4. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості / Е. О. Помиткін. – К., 2007. – 280 с.
5. Сухомлинська О. В. Сухомлинський Василь Олександрович / О. В. Сухомлинська // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 893-894.
6. Сухомлинський В. О. Біля чистого джерела / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 562-568.

7. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 1. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 207-400.
8. Сухомлинський В. О. Лист молодому батькові / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 440-446.
9. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 1. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 403-637.
10. Сухомлинський В. О. Народний учитель / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 239-255.
11. Сухомлинський В. О. Нагорода за добро / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 288-292.
12. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 283-582.
13. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 4. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 7-390.
14. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 1. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 55-206.
15. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 4. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 439-626.
16. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 2. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 419-654.
17. Сухомлинський В. О. Формування комуністичних переконань молодого покоління / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 2. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 7-146.
18. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 2. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 149-416.

Завгородня Т. К., Стражникова І. В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ КУЛЬТУРЫ ПОТРЕБНОСТЕЙ РЕБЕНКА В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ ВАСИЛИЯ СУХОМЛИНСКОГО

В статье рассмотрены факторы формирования духовности личности в социуме, качества личности, определяющие способ и направленность ее жизни, действий и поведения, характер отношения к действительности и тому подобное. Показано обращение В. Сухомлинского в трудах, посвященных формированию преимущественно растущей личности, формированию потребностей ребенка. Охарактеризовано понятие «стремление» и «желание» за В. Сухомлинским. Обоснованно взгляды Василия Сухомлинского на воспитание в ребенка культуры желаний через воспитание у него культуры потребностей, развитие интеллектуальных потребностей учащихся, воспитательную силу книги, активные волевые усилия, вовлечение ребенка в деятельность, направленную на становление и удовлетворение именно ее потребностей.

Ключевые слова: В. Сухомлинский, потребности, желания, формирование и развитие духовности, идеалы, мировоззрение, отношение к действительности.

Zavgorodniy T. K., Strazhnikova I. V.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF UPBRINGING OF CULTURAL NEEDS OF CHILD IN PEDAGOGICAL HERITAGE OF VASIL SUKHOMLYNSKIY

The article considers factors of forming of spirituality of individuality in society, qualities of personality, determines methods and directions in his (her) life, actions and behaviour, nature of relationships between different people. It is shown the statement of V. Sukhomlynskiy in his work, devoted to forming of predominantly growing personality, forming of child's needs. It is characterized the conception of «aspiration» and «desire», written by Sukhomlynskiy. It is shown reasonable views of Vasil Sukhomlynskiy on education of a child's culture of desires through upbringing of his (her) cultural needs, intellectual needs of students, educational power of book, active volitional efforts, involving every child in different kinds of activities aimed forming and satisfaction of child's needs.

After all, basis of process of spiritual development is the action of factors of mental development of the whole person. In particular, a significant role in this process plays the motivational sphere. The

attitude which is expressed in motives and goals is determined by nature of human action. System of motivational structures of personality (person's needs and motives) determines choice and implementation of specific areas of behavior and activity that determines behaviour, actions and determines, ultimately, human face in social terms. Therefore V. Sukhomlynskiy proposed rules, that he tried to make laws and with the help of them he built himself as highly-developed personality. Such kind of individuality could determine his (her) own destiny.

Keywords: V. Sukhomlynskiy, needs, desires, forming and development of spirituality, ideals, ideology, attitude to reality.

УДК 371.4:371.78

Мешко Г. М., Мешко О. І.*

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЕМОЦІЙНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ УЧНІВ У ШКОЛІ

У статті проаналізовано позиції вітчизняних і зарубіжних науковців щодо сутнісно-змістових параметрів емоційного благополуччя та чинників, які його визначають. Висвітлено погляди В. Сухомлинського на емоційне благополуччя дитини як умову її успішного навчання і виховання, викладено думки вченого про роль ситуації успіху в досягненні емоційного комфорту (особливо в початковій школі); залежність успіху учня від успіху вчителя; роль емоційної культури педагога в забезпеченні емоційного благополуччя школярів, у формуванні їх емоційної культури; вплив методів виховання, педагогічної оцінки на емоційне здоров'я учнів; зв'язок емоційного благополуччя дитини і стану її фізичного здоров'я. На основі аналізу творчої спадщини В. Сухомлинського виокремлено й узагальнено чинники, що впливають на емоційне благополуччя учнів.

Ключові слова: емоційне здоров'я, емоційне благополуччя, емоційний комфорт, учні, чинники емоційного неблагополуччя учнів, психологічно безпечне освітнє середовище.

Потреба дитини в позитивних емоціях, захищеності, комфорті є однією з важливих умов формування її повноцінної особистості. Це базова орієнтація педагога, яка має визначати його професійну позицію у взаємодії з учнями. Психологи вказують на величезне значення позитивних емоцій для психічного здоров'я людини (а отже, і для здоров'я фізичного). Домінування позитивних емоцій викликає в дитині відчуття щастя, єдності і цілісності своєї натури, її спільності з іншими людьми. Позитивні емоції заряджають організм енергією, створюють хороше самопочуття, тоді як негативні пригнічують, під їх впливом гірше працюють всі органи, навіть погіршується якість крові [2]. Відтак ефективність роботи школи має вимірюватися не лише якістю освіти, а й безпекою і захищеністю учнів, турботою про їх здоров'я. Освітнє середовище має бути таким, щоб створювати умови для психологічної безпеки учнів, сприяти їх емоційному комфорту.

Зазначимо, що суб'єктивне відчуття благополуччя визначається як функція, що залежить від почуття радості-щастя чи суму-страху, які переживає дитина. Психологічно благополучною науковці вважають людину, яка розуміє, чого хоче, до чого прагне; уміє прогнозувати бажаний результат, а також можливі шляхи його досягнення; може самостійно оцінити ефективність власної діяльності і відкоригувати її можливі вади; отримує задоволення як від самого процесу навчання, так і від його наслідків [1]. Учені виокремлюють ще один компонент суб'єктивного благополуччя – задоволеність життям. К. Ріф і К. Кіз [9, с. 85] пропонують альтернативну модель відчуття благополуччя, вважаючи, що її компонентами є інші параметри, зокрема автономність, уміння взаємодіяти з середовищем, особистісне зростання, позитивні стосунки з іншими, наявність мети в житті й адекватна самооцінка. Суб'єктивне відчуття благополуччя може бути як причиною, так і наслідком повсякденних негараздів і стану фізичного здоров'я. Із суб'єктивним відчуттям благополуччя пов'язані деякі особистісні

* © Мешко Г. М., Мешко О. І.